

КНИГОЗБІРНЯ ПІДГОРЕЦЬКОГО МОНАСТИРЯ: ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ

Марія Кольбух

науковий співробітник відділу рукописів
ЛННБ України ім. В. Стефаника, канд. іст. наук

На основі збережених давніх інвентарів, хронік, записів на книгах і свідчень дослідників Підгорецького василіанського монастиря зроблено реконструкцію шляхів формування та складу його книгозбірні у другій половині XVII — першій половині XX ст.

Ключові слова: бібліотека, рукописні книги, стародруки, Підгорецький василіанський монастир.

Ways of formation and composition of the Pidhirtsi Basilian Monastery' book collection in the second half of the 17th — first half of the 20th cc. are determined on basis of old inventories, chronicles, monastery books and scholars' studies.

Keywords: library, manuscript books, old-printed books, Pidhirtsi basilian monastery.

На базе сохранившихся древних инвентарей, хроник, записей на книгах и свидетельств исследователей Подгорецкого василианского монастыря сделано реконструкцию путей формирования и состава его книжного собрания во второй половине XVII — первой половине XX в.

Ключевые слова: библиотека, рукописные книги, старопечатные книги, Подгорецкий василианский монастырь.

Формування книгозбірні Підгорецького монастиря пов'язане з виникненням і функціонуванням обителі, походження якої виводять від старовинної церкви Пліснеського монастиря, яку близько 1180 р. збудувала княжна Єлена, дочка белзького князя Всеволода та дружина польського короля Казимира Справедливого [33, арк. 3 зв.; 34, арк. 4]. Збережена після зруйнування Пліснеського монастиря монголо-татарською ордою церква, розташована на південно-східній околиці міста, довгий час була прихистком подорожніх монахів.

Постав Підгорецький монастир наприкінці XVI ст. завдяки ченцю Зосиму родом із с. Білий Камінь*, котрий після повернення з Афонської гори в 1583 р. неподалік старовинної церкви, біля криниці, спорудив печеру, де і провадив своє чернече життя. Розбудовано монастир у 1659–1665 рр. після приходу зі Скиту Манявського ченців Созонта Ломиковського та Іллі Гостиславського. За ігуменства останнього в Підгорецькому монастирі було запроваджено чернечі правила співжиття згідно з уставом Скиту Манявського. Він же долучився й до комплектування збірки необхідних для чернечого життя книг: «блженний Ілія ... стую обител сію блгоразличными вешми: сирічь аппаратами, и книгами блгопотребными оукраси» [33, арк. 9 зв.; 34, арк. 9 зв.]. Подальшого розквіту обитель набула завдяки старанням Парфенія Ломиковського, за ігуменства якого (1687–1729) було зведено новий монастирський комплекс, написано визначну літописну пам'ятку — Синопис Підгорецького монастиря. Особлива його заслуга у формуванні монастирської бібліотеки, адже особисто зібрані, у т. ч. надзвичайно цінні та рідкісні книги, він заповів обителі. Необхідні для Підгорецького монастиря книги дарувала й місцева громада. Вкладні записи на збережених давніх книжкових пам'ятках — Євангелії тетр.** 1589 р.*** [7] і Требнику чернечому 80-х рр. XVII ст. [38] — засвідчують, що у 1689 р. книги пожертвували «православні християни».

* Тепер село Золочівського р-ну Львівської обл.

** Тут і далі типові назви книг подано без лапок, неідентифіковані та спеціальні назви книг, вписані у давні інвентарі Підгорецького монастиря, — у лапках. Встановлено і передано назви книг, рік і місце видання стародруків за каталогами Я. Запасака, Я. Ісаєвича [8] та К. Естрайхера [46].

*** Підгорецькому монастиреві книга належала у кінці XVII — початку XVIII ст., а перед тим — церкві Воскресіння Христового с. Калінська Деражня (тепер с. Кальна Хмельницької обл.), для якої її переписав попович Іоанн у домі ієрея Димитрія. У XVIII ст. Євангеліє перебувало у церкві Стрітєння Господнього с. Лучани (тепер Жидачівського р-ну Львівської обл.), а в 1914 р. від галицького політичного і громадського діяча, пароха м. Золочева Степана Юрика надійшло до Церковного музею у Львові (нині Національний музей у Львові імені А. Шептицького), де зберігається дотепер.

Книжкове зібрання в Підгорецькому монастирі описують доволі докладно, порівняно з іншими обителями, збережені інвентарні списки книг кінця XVII — другої половини XIX ст. У кінці XVII ст., за даними Інвентаря 1699 р. [14], в Підгорецькому монастирі були такі богослужбові книги: п'ять Євангелій тетр. (чотири львівського друку, п'яте — рукописне), три Апостоли (два львівського друку, один — острозького), три Анфологіони (два названі «Трефолої» львівського друку, один із них четвертого видання, інший — отець Терентій віддав до Бродів, третій — «Мінея избранныя» — київського друку), шість рукописних книг Міней місячних (по два місяці у кожній), два Октоїхи і Шестодник львівського друку, Канони Пресвятій Богородиці київського друку, два Півустави («Полуустави») — київського та львівського друку, п'ять Службеників (два львівського, два київського та один віленського друку), чотири Псалтирі львівського, чернігівського й унівського видання і подано п'ятій — тлумачний («Псалтырь с воследованием») московського друку, по дві Тріоди пісних і цвітних — три львівського та одна, пісна, київського друку, чотири Требники львівського, київського і московського друку, п'ятій — чернечий, рукописний, названий «Постриг і провод монахом», п'ять Ірмолоїв, один з них львівського друку та два рукописні, Каноник малий львівського друку і «Каноны общи и празничны», два рукописних Прологи та третій, на березень-серпень, — московського видання.

Із рукописних четіих книг у монастирі в 1699 р. наявні збірники бесід, слів та повчань Йоана Златоустого — Бесіди Йоана Златоустого і Златоуст пісний («Златоустий»), четій збірник «Книга Богодухновенная», «Манявський збірник» кінця XVII ст. (названий в інвентарях «Патерик скитський»^{*}), що містить життє засновника Скиту Манявського Йова Княгиницького (†1621) [29], а також Завіт духовний та Устав чернечий — правила чернечого співжиття, які уклад Іов Княгиницький, а в письмовому вигляді подав його наступник — ігумен Феодосій (†1629), Пандекти Никона Черногорця («Никон»), Путник («Путішество до царства небесного»). Задokumentовано також наявність Кормчої («Правила Святих Отець») — збірки прийнятих на вселенських і помісних соборах

^{*} Книгу в 1859 р. у збірці Підгорецького монастиря віднайшов Іреней Яворський.

канонічних правил церковного права. Дві книги вихідця з України богослова Гавриїла Домецького († після 1708 р.), архимандрита Московського Симонового (1676–1690) та Новгородського Юрїєвого (з 1708 р.) монастирів, — «Киновіон» 1683 р. і келійний устав для Симонового монастиря у Москві «Цвіченя всегдашнее монастирское» 1683 р., які автор надав у жовтні 1689 р. Парфенію Ломиковському до Підгорецького монастиря Преображення Господнього під час його візиту 30 травня — 21 грудня 1689 р. з дипломатичною місією до московських царів Івана і Петра Олексієвичів і патріарха Йоакима, куди його відрядив львівський патріарх Йоcиф Шумлянський. Тоді ж Парфенію Ломиковському, як інформують записи на книгах, до обителі передано твір Гавриїла Домецького «Наука общая о смерти», а у 1695 р. до монастиря записано збірник «Молитвы набожные всімъ станом^м потребные» [6], який уклав у 1689 р. Гавриїл Домецький. Того ж року до інвентарного опису Підгорецького монастиря внесено рукописний список праці Петра Могили «Книга Душі, нарицаема Злото» [27], що є скороченою версією українського перекладу популярного в Європі католицького трактату «Наслідування Христа» Томи Кемпійського» [26]. Твір Петра Могили у 1661 р. скопіював ієромонах Спаського монастиря Кирило Климентій Канчужський, на титульному аркуші вказавши на перепис його з київського видання 1623 р. [27, арк. 2].

Кириличні стародруки Підгорецького монастиря у кінці XVII ст. представлені й чотирма книгами — збірниками слів та проповідей на свята і неділі церковного року — «Огородок Марії Богородиці» (1676) та «Вінець Христов» (1688) Антонія Радивиловського, «Меч духовний» Лазаря Барановича (1666), «Ключ разуміня» Іоанкія Галятовського (1663). Тут були також агіографічні, літературні аскетичні твори «Патерик печерський» (1678) та поданий в інвентарях «Цвітник духовний», очевидно, збірник легенд про палестинських подвижників «Лимонар» Іоанна Мосха (1628), «Діоптра», надрукована в Ев'ю 1612 р., і духовний роман «Повість про Варлаама і Йоасафа» («Варлаам») без вказаного місця видання. У монастирі зафіксовано наявність перекладів богословських творів візантійських авторів — Повчання авви Дорофея (1628) та Повчання Єфрема Сирина (1647), названі в інвентарях «Дорофей» і «Єфрем». Засвідчено також наявність полемічного твору «Апокрисис

албо отповідь на книжки о съборі берестейском» Христофора Філалета (Острог, 1598–1599), перекладного старослов'янсько-українського словника «Лексикон славенороскій» Памви Беринди (Київ, 1627), підручника для виконання духовенством тайни покути «Мир з Богом чоловіку» Інокентія Гізеля (Київ, 1669), а також «Надгробок Балабанов» київського друку, очевидно, книги «Столп цнот ... Сильвестра Косова» (1658), де вміщено геральдичний вірш «На старожитный клейнот ясневелможного дому их милостей панов Балабанов». У той час наявні були дві Метрики Йосифа Шумлянського, видані 1687 р. у Львові. Запис на одній із збережених на сьогодні Метрик засвідчує, що до монастирського інвентаря її вписано у 1695 р. [20, с. 35-36]. У списку книг 1699 р. не подано Номоканона, виготовленого 1646 р. у друкарні Михайла Сльозки у Львові [20, с. 139-140], на сторінках якого є запис 1690 р. про місцезнаходження у Підгорецькому монастирі. Слід також відзначити, що у 1699 р. створено визначну пам'ятку чернечого літописання, збережену у двох рукописних списках, — Синопис Підгорецького монастиря [33; 34]. Автором одного із них є ієрей Василій, священник Успенської церкви у Львові [33].

Польськокомвні видання, наявні 1699 р. у Підгорецькому монастирі, подано в інвентарі окремим списком — збірки проповідей, житійна та полемічна література: «Животи святих отець» («Żywoty świętych...» Лазаря Барановича, Київ, 1670), «Казаньє на рожних святих» невідомого автора, «Вінець» («W wieniec Wożey Matki ss. Ouców kwiatki» Лазаря Барановича, Чернігів, 1680), «Альфабетум» («Alphabetum rozmaitym Heretykom dla... ich nawrócenia...» Іоанікія Галятовського, Чернігів, 1681), «Успокоєніє в Богу» («Usrokojenie w Bogu ludziom... przez x. Teophila Rutkę... przełożone», Львів, 1677), «Скарбница» (ймовірно, «Skarbnica potrzebna» Іоанікія Галятовського, Новгород-Сіверський, 1676). Всі польськокомвні видання належали ігумену Парфенію Ломиковському.

На початку XVIII ст. книгозбірня монастиря, за даними реєстру 1705 р. [15], поповнюється як богослужбовими рукописними (Апостол, на престольне Євангеліє з виконаними золотом заголовками та заголовними літерами, два рукописні Ірмолої, Октоїх, «Правило божественному Параклису і Акафіст Страстям Христовим»), так і друкованими книгами — львівськими (три «Акафісти до Божественного

причащення», два Апостоли, Октоїх, чотири Службники), київськими (Акафісник та Акафісти св. великомучениці Варвари, Псалтир, Требник чернечий («Постриг»), острозькими (Требник), чернігівськими (три Службники) виданнями. Набуто також Апостол і два Службники віленського друку, Псалтир московського, «Брашно духовне» (1661) та «Ісповіданіє, канони, тропарі, кондаки і величаніє», надруковані в Іверському монастирі, Півустав і Требник — в Ев'ю. Акафісти седмичні зазначені в інвентарі як кутейнівського і київського друку, очевидно, друкарні Спиридона Соболя.

У той період до Підгорецького монастиря надійшли й рукописні четві книги. Зокрема, Парфеній Ломиковський придбав список полемічних творів Івана Вишенського під назвою «О ісправленіі церковном і обліченіі диявола». Набуто рукописний список Литовського Статуту («Трибунал обивателів великого княжества Литовського») та вписано про наявність ще одного Пом'яника Підгорецького монастиря («Суботник»). Монастирська книгозбірня збагатилася київськими стародруками історичної, агіографічної та богословської тематики: «Синопис» Інокентія Гізеля, Життя святих на вересень-листопад Дмитра Туптала (1689), «Благовістіє или добрая вість радости в житіи... Іоанна Кущника» (1686), «Столп цнот...» Сильвестра Косова (1658), подані в інвентарі книги під назвами «Книжка о Святу Трійцю и о походженю Святого Духа і о іних таємницах» (4⁰) і «Вертоград душевний» (4⁰). Додатково одержано ще по одному примірнику книг «Лексикон славеноросский» Памви Беринди (1627), «Мир з Богом чоловіку» Інокентія Гізеля (1669), «Патерик печерський», «Поученія авви Дорофея» (1628) Із львівських видань у реєстрі книг знаходимо «Небо новое» Іоанікія Галятовського, «Книгу о священстві» Іоанна Златоустого (1614), «Артикули віри св. православної», ще одну Метрику Йосифа Шумлянського та книгу, до якої входив покайний канон Андрія Критського й польські казання. Набуто видання друкарень Унева («Виклад о церкві» Феодосія Софоновича (1670), в інвентарі — «Виклад Служби Божої») та Чернігова (примірник передрукованої декілька разів у кінці XVII — на початку XVIII ст. популярної книги Дмитра Туптала «Чуда Пресвятої і Препоблагословенної Діви Марії, діючіїся от образа єї чудотворного в монастиру св. славного пророка Ілії Черніговском», наступні перевидання якої вийшли під назвою

«Руно орошенное»). До монастиря перед 1705 р. придбано й книги віленського («Вертоград душевний», 1620), іверського («Рай мислений», 1658–1659), московського (трактат проти старовірців Симеона Полоцького «Жезл правления» (1667) та збірник перекладів Єпифанія Славинецького (1665) слів Григорія Богослова, Василя Великого, Афанасія Александрійського і Йоана Дамаскина, що в інвентарях фігурує під назвою «Книга св. Григорія Назіянина») друку, а також «Гисторию...о житіи святых преподобных отец Варлаама і Оасафа» опубліковану 1637 р. в Кутейно.

В аналізованій період список подає 27 вписаних кирилицею польських книг, 25 з яких належали ігумену Парфенію Ломиковському, навпроти двох назв власника не вказано — «Око вічності» (Drexeliusz H. «Oko wieczności...», Краків, 1638) і «Життя святих з науками докторов костельних», очевидно, «Żywoty Świętych starego u nowego zakonu...» Петра Скарги). В Підгорецькому монастирі на початку XVIII ст. з наявних 1699 р. польських друкованих книг і надалі зберігалось чотири (немає «Казань на рожних святих» і «Скарбниці»). На початку XVIII ст. із польськомовних книг найбільше представлено пам'яток полемічного письменства — 12 творів, що є свідченням особливого зацікавлення цими питаннями в аналізованій період, адже в 1700 р. Підгорецький монастир, як і більшість обителів Львівської єпархії, перейшов на унію. У підгорецькій бібліотеці переважали книги релігійної полеміки православних авторів. Це, зокрема, два рукописних списки полемічного трактату Інокентія Гізеля «Prawdziwa wiara czyli odpowiedź na pismo Pawła Boyma iezuity wydane w Wilnie 1668 pod tytułem: «Stara wiara, to jest o władzy ś. Piotra i papieżów rzymskich i o pochodzeniu Ducha ś. od Syna», що був відповіддю на твір єзуїта Бенедикта Боїма (Boym B. P. «Stara wiara...», Вільно, 1668). В інвентарі списки твору Інокентія Гізеля названі «Правдивая старая віра інкварто писаная на ксієндза Боима одписаная». В монастирській бібліотеці були й опубліковані полемічні твори — книга Стефана Зизанія «Казання св. Кирила о антихристі і о знаках його» (Вільно, 1596), названа в інвентарі «Зизанія книга русько-польська», богословсько-полемічний трактат Петра Могили «Lithos abo kamień» (Київ, 1644), в інвентарі — «Камінь інкварто друкована», та праці Іоанікія Галатовського (Galatowski Ioannicyusz. «Alphabetum rozmaitym Heretykom dla... ich nawrócenia...», Чернігів, 1681, «Messiasz

prawdziwy...», Київ, 1672 і «Fundamenty wiary», Чернігів, 1683). Католицька полемічна література представлена книгами Кипріяна Жоховського з описом Люблінського собору 1680 р. (Zochowski Cyprjan. «Colloquium lubelskie, między zgodną y niezgodną bracią narodu ruskiego», Львів, 1680), Гаспара Пентковського (Pełkowski Gaspar. «Święty a Powszechny Sobor we Florencyey odprawiony, abo z Grekami Unia», Краків, 1609), Теофіла Рутки (Rutka Teofil. «Budynek Christusow to iest Kościół Święty», Lublin, 1689, та «Uspokojenie w Bogu ludziom... przez x. Teophila Rutkę... przełożone», Львів, 1677).

Серед польськомовної літератури в Підгорецькому монастирі на початку XVIII ст. знаходимо й агіографічні твори — дві книги «Житій Святих Отець Печерських» — Патерик Сильвестра Косова, написані віршами («Патеріков або жывoty SS. оуcow pieczarskich», Київ, 1635), а також житіє св. Онуфрія, очевидно, ченця Пафнутія (Pafnucyusz, mnich. «Żywot przedziwny świętego оуca naszego Onufryusza wielkiego królewica Perskiego pustelnica...», Вільно, 1686) та наявні у 1699 р. «Żywoty świętych...» Лазаря Барановича (Київ, 1670). Гомілійна література представлена проповідями Андрія Залуського («Mowy rozne przez x. Andzeja Chryzostoma Załuskiego biskupa kiiowskiego y czerniechowskiego naiasnieyszey krolowy Mariey Kazimierze pani swoiey y dobrodzieyce miłosciwey», Варшава, 1690), Фабіяна Бірковського (Birkowski F. «Kazania na niedziele i święta doroczny», Краків, 1620) та двома друкованими книгами «Kazania na niedziele» (4⁰) і «Kazania na święta doroczny» (2⁰) невказаних авторів. У 1705 р. Підгорецькому монастирю належали також три примірники польськомовних чернечих уставів — «Регул св. Василія Великого», книга із текстами частин Святого Письма Нового Завіту — Євангелія, Апостола і Апокаліпсиса — «Nowy Testament» (8⁰), а також названий в інвентарях «Тестамент старца єдного о справах рицерских» * (4⁰), можливо, твір релігійної полеміки.

Інвентарні списки 1699 та 1705 рр. документують, що більшість книг, наявних у монастирі, належали Парфенію Ломиковському: у 1699 р. — 48 кириличних із 77 та 6 польських книг; у 1705 р. — 94 кириличних із 135 та 25 польських книг. Книгозбірня Підгорецького монастиря поповнювалася також завдяки дарам духовенства, світських осіб і установ. Зокрема, Апостол віленського

* В інвентарі 1714 р. — «Тестамент старца єдного о справах римских» (4⁰).

друку, Канони Пресвятій Богородиці київського друку та Псалтир отримано в дар з Києва, Мінею святкову (Трефолой) четвертого видання (1651) львівського друку одержано від Ставропігійського братства, Мінею вибрану київського друку отримано від пана Онисима, три Службники львівського друку, два з яких подані під назвою «Служба Златоустого», — від купця, львівського міщанина Петра Симоновича Афендика. «Вінець Христов» Антонія Радивиловського (1688) подарував «отець митрополит», ймовірно, київський унійний митрополит Лев Заленський. Окремі книги, що були в монастирі, числилися за їх власниками — ченцями, священиками і залишалися в обителі після їх смерті. Зокрема, монастирське Євангеліє напрестольне, оправлене оксамитом та окуте сріблом, належало отцю Іову Радкієвичу, Псалтир унівського друку та Акафісти київського друку — ієросхимонаху Ілії, Ірмолой львівського друку — отцю Скольському. Рукописний Октоїх XVI ст. («Осьмогласник»), задокументований в інвентарному списку Підгорецького монастиря 1705 р., потрапив до обителі завдяки ієродиякону Євфимію, котрий у 1702 р. прибув до Підгорець з Лішницького монастиря [49, с. 338].

Інвентар, укладений 14 серпня 1714 р. [16], засвідчує подальше зростання книгозбірні — 141 кирилична книга, з яких 29 рукописних; 77 використовували у богослужінні, 64 — для читання. Із наведеного списку вісім необхідних для ведення богослужіння книг перебували в приналежній монастирю церкві с. Голубиця (тепер Бродівського р-ну Львівської обл.) — Апостол, Євангеліє, Октоїх, Требник та Тріюдь цвітна львівського видання і Мінея, Службник, Тріюдь пісна київського друку. Під час укладання реєстру книг 1714 р. Службник львівського друку був у Скиті Манявському, Акафісти з Псалтирою львівського друку — у старця Пахомія.

За даними реєстру 1714 р. монастир упродовж 1705–1714 рр. придбав такі рукописні книги: ще один збірник творів Івана Вишенського «О исправленіі церкви» (8⁰), дві рукописні книги Йоана Златоустого (2⁰), «Ірмолойчик болгарський» (8⁰) та, очевидно, також рукописні зошити з Ірмолая (8⁰), Маргарит (4⁰), виготовлено третій рукописний Пом'яник Підгорецького монастиря [32], форту на титульному аркуші якого в 1710 р. виконав художник Олександр Роздольський з Олеська. В цю пам'ятку в 1861 р. підгорецькі ченці

вписали поминання Тараса Шевченка [3; 32, арк. 86]. Впродовж 1705–1714 рр. придбано ще одне друковане на престольне Євангеліє в зеленому оксамиті, «просто злоцоне», Акафісти з Псалтирою львівського, Акафісти седмичні унівського, Псалтир київського, Півустав з Псалтирою сербського, Службник віленського та дванадцять книг службових Міней московського друку. Зазначено наявність нового Апостола львівського друку.

Із друкованих чотирьох книг за даними списку 1714 р. придбано твір Ісаї Копинського «Алфавіт духовний», опублікований у 1710 р. в друкарні Києво-Печерської лаври, названий в інвентарі «Алфавет інкварто друку київского», книгу з військової тематики — «Артикулы военные надлежащие к российскому флоту» московського видання 1710 р., екзегетичний твір Євангеліє учительне київського друку, авторство якого приписують косянтинопольському патріарху Калісту, опубліковане, очевидно, у 1637 р., а в інвентарі фігурує як «Калист или Євангеліє учительне». Монастир отримав дві, видані 1705 р. у чернігівській друкарні, книги другого і четвертого формату «Зерцало от писанія божественного», київські стародруки 1707 р. — «Истолкованіє молитвы...» та «Псалом п'ятдесятий» Іоанна Златоустого, а також подані в інвентарі видання під назвами «Канон покаянный і слово о ісході души» (4⁰) львівського друку, «Книжка руская о Божестві» і «Книга св. Василя» (2⁰). Ченці Євфимій і Венедикт придбали два «Тестаменти», один київського видання, очевидно, «Тестамент... славнаго монарха Василя царя греческагу к сину своєму воцарившемуся Лву Філософу писаныи...» (1680).

На початку XVIII ст. Підгорецький монастир отримав також майже всі чернігівські видання визначного культурного діяча, поета, автора оригінальних і перекладних творів чернігівського архієпископа Івана Максимовича. Це збірник прози і віршів, у т. ч. з давньої і середньовічної історії, «Алфавіт рифмами сложенный» (1705), віршовані твори «Богородице Діво» (1707), «Молитва Отче наш» (1709), «Осм блаженств євангельських» (1709) і переклад Івана Максимовича з латинської мови книги Бенедикта Хефтена «Царській путь Креста Господня» (1709).

Реєстр книг, укладений 14 серпня 1714 р., засвідчує, що порівняно з 1705 р. кількість видань польською мовою у Підгорецькому

монастирі зросла вдвічі (54 книги). До нього, крім зазначених в інвентарі 1705 р., вписано праці Лазаря Барановича з православної релігійної полеміки (Baranowicz Łazarz. «Notiy pięc ran Chrystusowych pięc», Чернігів, 1680), Іоанікія Галатовського з релігійної полеміки, зокрема проти аріянів (Galatowski Ioannicyusz. «Sophia Mądrość zbudowała sobie dom y ugruntowała siedm słupow...», Чернігів, 1686), Теофіля Рутки з релігійної католицької полеміки (Rutka Teofil. «Choraǳiew zgody i rokoju», Люблін, 1691), Павла Ріцавта про Туреччину (Ricaut Paweł. «Monarchia Turecka», Слуцьк, 1678), Мартина Лаща (Łaszcz Marcin. «Okulary na Zwierciadło nabożenstwa chrześcijańskiego w Polsce...», Вільно, 1554 або 1557; в інвентарі — «Окуляри і зварцадло»), Пшемислава Правдзіца (Prawdźic Przemysław X. «Praktyka żywey wiary, którą sprawedliwy żyje», Краків, 1647; в інвентарі — «Практика живой віри»), художній твір Тараса Прокоповича — панегірик на пошану православного львівського єпископа, унівського архімандрита Арсенія Желиборського (Prokorowicz Tarasy. «Żniwo snot i chwały wieczney iaśnie prze-wielebnego w Bogu Jego Mości Arseniego Żeliborskiego Episcopa Lwowskiego, Halickiego i Kamieńca Podolskiego», Львів, 1665), працю з економіки польського богослова і філософа Мартина Смиглецького, що неодноразово видавалась у Кракові (Smiglecki Marcin. «O Lichwie y Wyderkach, Spolnych zarobkach, Naumach, Arendach, y o Samokupstwie»). У монастирській бібліотеці були також твори польського агіографа, бернардина Мартина Баронія (Baroniucz Marcin) та італійського церковного і політичного діяча, письменника, єзуїта Джованні Ботеро (Giovanni Botero), вписані в інвентар під назвами «Бароніуш» і «Ботер». Це, очевидно, католицькі «Аннали» церковної історії Баронія та праця з космографії Джованні Ботеро у перекладі польською мовою (Jan Boter. «Theatrum swiata wszytkiego...», Краків, 1659).

Впродовж 1705–1714 рр. придбано також проповіді польського бернардина Антонія Стефановича (Stefanowicz Antoni. «Dzeło zbawienia», Краків, 1678), францискана Валеріяна Гутовського на Великий піст (Gutowski Waleryan. «Quadrajezymał cały. Albo Kazania w polskim ięzyku na ewangelie każdodziennie zypelne Postu Świętego», Краків, 1688) та письменника, єзуїта Якуба Вуйка (Wujek Jakub. «Postilla katolica wieksza»), в інвентарі — «Постилла, то ест

казання в неділі» та «Казаня на свята урочистіи» (2⁰) незазначеного автора. Серед агіографічних творів набуто житіє засновника єзуїтського ордену Ігнатія Лойоли («*Życie Włogosławionego Ignacego Loioli*», Краків, 1600), а також популярні в той час твори християнської літератури «*Skarby niebieskich tajemnic to iest księgi objawienia niebieskiego S. Matki Brygitty...*» (Замосць, 1698) та «*Summa nabożenstwa chrześcijańskiego*», очевидно, віленського видання. В інвентар вписано й книгу без оправи «Свободи польські» четвертого формату. До монастиря надійшли також книги Святого Письма Нового Завіту (Біблія та Псалтир малий) і три молитовники («Цвічення розмаїті», «Книжка рожних молитов» без оправи та «Книжка до молення»). Бібліотеку поповнили й літературні праці — збірник грецьких епіграм («Еппіграмматон грекорумъ»), з лінгвістики — книжечка з грецької граматики («Л[і]беллюс грецеграмматицес») і словник синонімів («Синоніма») восьмого формату. У розділ польськомовної літератури вписано ще й отримані латинські книги — філософсько-правовий твір «*Officia Ciceronis, multo, quam antea castigatiora, cum scholiis Phil. Melan. quae possint esse uiae prolixi commentarij*» (Краків, 1528), а також «Триден-тинум», можливо, «*Decreta Concilii Tridentini*» та «Книга ортодоксографія латинская з гречес[кої]», ймовірно, наявна в монастирі «*Orthodoxographia theologiae sancrosanctae ac syncerioris fidei doctores numero LXXVI...*» (Базель, 1555).

Реєстр книг 1714 р. засвідчує відсутність у Підгорецькому монастирі багатьох рукописних і друкованих кириличних книг, зокрема дублетних видань, які, не виключено, обміняли на інші книги. Немає двох Апостолів (одного рукописного, іншого — віленського видання), Півустава і Шестодника львівського видання, п'яти із шістьох рукописних книг Міней місячних, двох писаних Прологів (їх замінив придбаний Пролог московського друку вересневої половини року). Із трьох книг «Акафістів до Божественного причащення» залишилося дві, з семи Ірмолоїв — чотири (три писані та один львівського друку), дві з трьох Метрики львівського друку, із восьми Псалтирів залишився один, з п'яти Требників — три. Порівняно з попереднім реєстром, в інвентарі 1714 р. відсутні «Апокрисис» Христофора Філалета (1598–1599), по одному із двох примірників «Лексикона славеноросского» Памви Беринди (1627),

«Мир з Богом чоловіку» Інокентія Гізеля (1669), «Повість про Варлаама і Йоасафа» та «Поученія авви Дорофея» (1628). Із польськоюмовної літератури бракує збірки проповідей «Казанье на рожних святих» та одного примірника «Регул св. Василя Великого». Слід відзначити, що двомовна книга («по руску и по полску») Стефана Зизанія «Казання св. Кирила о антихристі і о знаках його» (Вільно, 1596) зарахована як у інвентарний список 1714 р. кирилических, так і польських книг.

У реєстрі 1714 р. біля окремих назв книг зроблено помітки. Зокрема про те, що продано два Євангелія, одне — рукописне, із золотими літерами, до Кам'янця (тепер м. Кам'янець-Подільський Хмельницької обл.) та Псалтир львівського друку. Отець Венедикт продав власний «Тестамент» київського друку, що був вписаний у реєстр книг монастиря. В інвентарі закреслено інформацію про продаж Апостола віленського друку до с. Біковець (тепер Зборівського р-ну Тернопільської обл.). На деякий час з монастиря позичали Півустав, надрукований в Ев'ю. Пізніші придбання монастиря вписані в інвентар 1714 р. іншим, темнішим чорнилом, — це ще один примірник книги «Небо новое» Іоанікія Галятовського, три наступні видання праці Дмитра Туптала «Житія святих» на грудень-лютий, березень-травень, червень-серпень, «Катехізіс», «Повечерник» та ін.

Реєстр книг Підгорецького монастиря 21 лютого 1730 р. [17], укладений на основі перевірки, що відбулася ще за життя Парфенія Ломиковського (до 20 липня 1729 р.), подав архімандрит Жидичинського монастиря отець Юрій Паковський, відомий як жертводавець монастиря св. Юрія у Львові й організатор при ньому в 1743 р. школи, де навчалися монахи та діти священників [2]. У переліку подано 157 кирилических книг (у списку затерто 7 книг, на місце 2 вписано інші видання; пронумеровано 140 позицій), згодом дописано ще три (рукописний «Соборникъ», друковані «Богородице Діво» Івана Максимовича та Євангеліє тлумачне), а також 56 польських, з яких відзначено, що «Бароніушъ» забрано до Унева, а книгу «О тридентинумъ» взяв отець Інокентій Римбал. Кирилическі стародруки — «Артикулы военные», «Книжка руская о божестві», Метрика, «Небо новое» Іоанікія Галятовського, «Огородок Марії Богородиці» Антонія Радивиловського, Патерик та

«Цвітник» — у списку 1730 р. затерто. Відзначено книги, що й надалі залишалися в Голубицькій церкві.

Від 1714 р. до 1730 р. Підгорецька чернеча книгозбірня поповнилася Тестаментом і Півуставом з Псалтирою, які залишилися після смерті ченця Іонікія, келійним Псалтирем київського друку — отця ігумена, найімовірніше, Парфенія Ломиковського. До монастиря придбано рукописний Требник чернечий 1715 р., два Акафісники львівського друку, «Апостоли и Євангелія неделям всего літа и на памяти святых» (Львів, 1708), три Служебники чернігівського видання, волоський Служебник, «Соборник 12 місяців» (Унів, 1693), Требник малий та Тріюдь пісню львівського друку. Монастирська бібліотека отримала оправлену в пергамент книгу Варлаама Голенковського «Диалогисм духовный...» (Київ, 1714), ще один примірник «Вінець Христов» Антонія Радивиловського (Київ, 1688), повчальні оповідання з давньої християнської історії Іоана Максимовича «Феатрон или позор нравоучительный» (Чернігів, 1708), два віршованих Псалтирі (Симеон Полоцький. «Псалтирь в стихах», Москва, 1680), «Кириль» унівського друку, очевидно, трактат з богословської догматики Кирила Гранквіліона Ставровецького «Зерцало богословії» (1692), «Катихизис митрополита Кишки», літературний твір «Пурпура albo Панегірик». У реєстрі 1730 р. повнено відсутній у списку 1714 р. «Апокрисис» Христофора Філлалета 1598–1599 рр. та додатково вписано «Артикули» (2⁰), які зберігалися при іконі Пресвятої Богородиці. Список польських книг доповнено виданнями: «Ogrod liliowy u cedrowy...» (Краків, 1719), «Nowenna do Świętego Kajetana w każdych potrzebach ludzkich...» (Краків, 1723), «Żywot presw. Bogorodicy», «Inwentarz constitucyi koronnych» Wojciecha Madalińskiego, нотований Служебник («Mszał»), три книги панегіриків, присвячені о. Шептицькому (формат — 2⁰). До монастиря придбано й латинські видання з медицини («Universa medicina» та книга «Іоанес Аматус» (2⁰), як припускаємо, праця з медицини автора Amati Joannis Caroli), природознавства («Пліній Секунда» (2⁰); найімовірніше, наявна в монастирі праця римського письменника Плінія Старшого «Naturalis Historiae» — енциклопедія знань часів античності про природу), а також два примірники книги «Юзеппи Мескарди» (2⁰) — «De probationibus» Josephi Mascardi (Франкфурт, 1619).

Значних втрат книгозбірні завдала пожежа 1726 р., під час якої згоріли монастирські споруди при криниці та документи. Очевидно, тоді ж згоріли по одному із двох примірників «Меча духовного» Лазаря Барановича та Акафістів львівського друку, один із трьох рукописних Пом'яників («Суботник») й Октоїх краківського друку. Інший львівський Октоїх на час укладання інвентаря був у Ліску — монастирі біля Золочева. Порівняно з попереднім списком, в інвентарі 1730 р. немає рукописних пам'яток — Статуту Великого князівства Литовського, двох книг Йоана Златоустого, зошитів Ірмолая (8⁰), з кириличних стародруків — Мінеї київського видання, що була в Голубиці, двох Півуставів, надрукованих в Ев'ю та Києві, «Постригу і проводу іноческого» київського друку, Акафістів седмичних кутейнівського й унівського друку, Акафістів св. великомучениці Варварі київського друку, Псалтиря львівського друку, книги «Канон покаянный і слово о ісході душі» львівського друку, книги св. Василя Великого. В записи про книги — Євангеліє учительне («Каліст»), «Цвітник духовний», одну з двох наявних у монастирі рукописних книг з творами Івана Вишенського «О исправлении церкви», а також зроблено помітки, що два Прологи московського друку взяли до Львівської катедрі, один із трьох примірників чернігівських видань Службеника — до Унева, Ісаакій Унівський забрав власний Тестамент, Петру Улдвісарові продано «Псалтирь в стихах» Симеона Полоцкого 1680 р. московського друку. Відсутні праці В. Гутовського (Gutowski W. «Quadrajezymał cały», Краків, 1688), І. Галятовського (Galatowski I. «Messiasz prawdziwy...», Київ, 1672; «Fundamenty wiary», Чернігів, 1683), Г. Пентковського (Pełkowski G. «Święty a Powszechny Sobor we Florenciey odprawiony, abo z Grekami Unia», Краків, 1609), Т. Рутки («Uspokojenie w Bogu ludziom... przez x. Teophila Rutkę... przełożone», Львів, 1677), а також Псалтир та книги під назвами «Тестамент старца одного о справах рицерских (римских?)» і «Книжка рожних молитов».

Список книг, укладений 29 березня 1731 р. [18] архимандритом Жидичинського монастиря отцем Юрієм Паковським і намісником Унівського монастиря отцем Яновським, засвідчує, що додатково придбано ще одне покрите червоним оксамитом і окуте сріблом напрестольне Євангеліє львівського друку. Один примірник Акафістів львівського друку залишився в монастирі після смерті ченця

Климентія. Деякий час у монастирі не було «Вінця Христового» Антонія Радивиловського (Київ, 1688) і «Раю мисленого», виданого у 1658–1659 рр. в Іверському монастирі. У списку 1731 р. не знаходимо підкреслених у попередньому Бесід Йоана Златоустого та Півуставу з Псалтирою київського друку, затерто також запис про один Псалтир київського друку, бракує одного Службника чернігівського видання. Пізніший польський запис повідомляє про відсутність одного примірника із двох «Вінця Христового» Антонія Радивиловського (1688) та «Раю мисленого». «Книга св. Григорія Назіянина» була позичена до с. Ремезівці (тепер Золочівського р-ну, Львівської обл.).

Із польських книг від кінця лютого 1730 р. до березня 1731 р. було придбано ще один примірник стародруку «Регула св. Василя Великого». У реєстрі 1731 р. не значаться книги «Бароніуш» та «О тридентіумъ»; першу взяли до Унева, другу — Інокентій Римбал. У ньому дописано «Соборъ Флоренській» та зазначено, що за погодженням у 1739 р. до Унева взяли один примірник «Регул св. Василя Великого» [18, арк. 19 зв.].

Про надходження книг до василіанського монастиря в Підгірцях інформують літописні записи із Хроніки Підгорецького монастиря 1763–1803 рр. [40], згідно з якими 29 серпня 1767 р. «набожна старушка» з Підгорецького фільварку подарувала монастирській церкві Євангеліє почаївського друку. За кошти монастиря його оправили в червоний оксамит та виготовили срібне окуття: середники із сюжетним зображенням Благовіщення Пресв. Богородиці (верхня кришка оправи), св. Онуфрія (нижня кришка оправи) та наріжники, на яких зображено євангелістів [40, арк. 53 зв.]. У 1769 р. за кошти монастиря придбали Службник почаївського друку з оправою в червоному оксамиті та срібному окутті, а для його зберігання виготовили дерев'яний футляр («пуделко») [40, арк. 53].

До поповнення необхідними книжками монастирської бібліотеки в Підгірцях залучали випускників школи, що діяла при монастирі в 70–80-х рр. XVIII ст., зокрема й тих, хто навчався за кордоном. Так, на купівлю потрібних, відповідно до укладеного списку, іншомовних видань з монастирської каси було видано 12 злотих вихованцям монастиря Іларіонові Комарницькому та Януарові Белінському перед їх поїздкою до Рима [40, арк. 48 зв.].

У серпні 1770 р. Іларіон Комарницький та Юстин Охоцький, повернувшись із навчання, привезли куплені за монастирські гроші 12 іншомовних праць у 27 томах [40]*.

Наступний збережений Інвентар Підгорецького монастиря 1767–1772 рр. [10], укладений польською мовою, подає книги у двох розділах — церковні та бібліотечні. До церковних зараховано 60 книг: Апостоли (2), Євангелія (6), Ірмолої (2), Канони Пресв. Богородиці, Мінеї місячні (12), Псалтирі (2), Пом'яники (2), Служебники (9), Требники (2), Трефолої (2), Тріюді пісні (2), Тріюді цвітні (2), Октоїхи (3), Життя святих Дмитра Туптала (4), Життя святих на місяць (3), «Тріє набожества на Боже тіло» унівського друку, а також куплені в Почаївській друкарні 1766 р. «Казуси почаївські» та «Чин діяконсаго служенія» (1764), 1769 р. — «Царські часи», 1771 р. — Октоїх та Ірмолої. Окрім видань церковнослов'янською мовою, у реєстр монастиря вписані «Agenda» та польськомовні медитації на цілий рік. Інші кириличні книги зараховано до «руських» бібліотечних, список яких нараховує 83 рукописи і друки, у т. ч. до нього вписано дві книги, подані у розділ «церковних». Сюди включено, крім чотирьох книг, і богослужбові (Євангелія, Служебники, Ірмолої, Півустав сербський тощо), серед них і придбані, зокрема почаївські видання: у 1771 р. — Акафісти і

* *Concina Daniele*. Viri clarissimi ordinis praedicatorum theologiae dogmatico-moralis epitome... 4°, Neapoli, 1766, 2 v.; *Drouven Renatus Hyacinthus*. De re sacramentaria contra perduelles haereticos libri decem duobus tomus comprehensi... 2°, Venetiis, 1756, 2 v.; *Ludovico Maria Sinistrari de Ameno*. Formularium criminale... 8°, Romae, 1760; *Juenin Gaspare*. Institutiones Theologicae ad usum seminorum. 8°, Antverpiae, 1759, 7 v.; *Laselve Zagnaria Fr.* Annus Apostolicus continens praedicabiles stilo perspicuo elaborates... 4°, Venetiis, 1759, 2 v.; *Liguorio A. M.* Theologia moralis. 2°, Romae, 1767; *Macri Dominici*. Hierolexicon. 4°, Venetiis, 1765; *Melchior Cano*. De Locis Theologicis. 4°; *Sandino Antonio*. Disputationes historicae ad Vitas pontificum romanorum... 8°, Ferrariae, 1755, 5 v.; *Synopsis Doctrinae de Servorum DEI Beatificatione et Beatorum Canonizatione...* 4°, Romae, 1749; *Tirini Jacobi*. In universam Sacram Scripturam commentarius... indicibus omnino sex auctus. — Editio omnibus locupletior, et emendatior, cui praeter Sacrorum Biliorum textum ad primum Antuerpiense exemplar restitutum adcedunt... 2°, Venetiis, 1760, 3 v.; [Van Ranst]. Historia haereticorum et haeresiarum... F. Francisco Van Ranst, 8°.

Канон Андрія Критського на четвер 5 тижня Посту, а в 1772 р. — «Народовіщаніє или слово к народу» (1756). Натомість одне монастирське Євангеліє в 1779 р. продано до Почаєва. У списку подано й рукописні книги — Повчання Йоана Златоустого, Бесіди Йоана Златоустого, «Sobornuk albo nauka» Йоана Златоустого, Повчання св. Отців на різні свята, Мінея службова на березень, Требник чернечий та «Regestr westitury cerkiewhnej», який, як зазначено, уклав Парфеній Ломиковський.

Іншомовні бібліотечні книги в інвентарі 1767–1772 рр. подані у двох розділах: 1) латинські і польські (151 кн.), 2) французькі (9 кн.). До укладеного переліку латинських і польських книг включено хроніки Підгорецького монастиря, реєстри його документів, витрат, відправлених служб, візитаційну книгу Йосифа Седлецького 1764 р., інвентар Підгорецького монастиря 1767 р. тощо. В інвентар внесені привезені в 1770 р. книги з Рима, а також згодом придбані видання: в 1772 р. — «Lexykon geograficzny» Hilariona Karpińskiego, «Szkoła bazylińska» віленського видання, «Dominici Magri Hierolexicon dive sacrum Dictionario»; в 1773 р. — «Universalis Concionandi Scientia seu Discionarius morale ex Gallico in Latinum idioma versu» (Венеція, 1747); в 1776 р. — працю у трьох томах А. Райфенштуеля (Reifenstuel Anaclet. «Jus canonicum universonum»), а в 1779 р. — три томи філософії А. Яшліншки (Jaszlinszky Andreas), філософію Томи Аквінського («Institutiones philosophicae quas alumnis suis proponebat F. Thomas Aquinas a nativitate». 4⁰, Венеція, 1760), філософію І. Хорвата у трьох книгах (Horvath Joannes Baptista. «Institutiones Logicae» та «Institutiones Metafisicae et Fisicae Generalis») та «Disertation de Igne P. Josephi Herbert» (5 кн.). Придбання цих видань пов'язане передусім з діяльністю у 1770–1771, 1778–1779, 1779–1780 рр. філософської школи при монастирі [24].

Список книг Підгорецького монастиря в інвентарі 1780–1782 рр. [11] засвідчує про зменшення кількості церковних книг, зокрема Євангелій і Службеників, та придбання чотирьох латинських і польських видань. Після переліку книг подано інформацію, зафіксовану 25 січня 1784 р. Її надали Аполлон Окунський, Пафнутій Цвінковський, Голазій Клембурський і Димитрій Щербацький. За їх свідченнями, багато монастирських бібліотечних книжок вивіз до Польщі вікарій, проповідник Гонорат Іскра, під наглядом якого

перебувала бібліотека Підгорецького монастиря за час ігуменства Олімпія Ангеловича (1781–1784), в той час книгозбірня належно впорядкованою не була.

Після Олімпія Ангеловича ігуменом Підгорецького монастиря став Ігнатій Филипович (1751–1800), який зробив значний внесок у поповнення підгорецької бібліотеки. У 1767 р. він вступив до Почаївського монастиря, навчався у Замості і Римі, де отримав титул доктора філософії та теології. В Уневі був професором риторики і філософії (з 1776 р.), у Львові (з січня 1781 р.) — теології догматичної, у 1784–1800 рр. — ігуменом Підгорецького монастиря [43, арк. 37]. Відомий як автор проповідей, окремі з яких опублікував у Львові (Filipowicz Ignacy. «Kazanie na uroczystość Wniebowzięcia Najswitszy Maryi Panny...», Львів, 1781; «Kazanie o godności, obowiązkach i potrzebie kapłanów z okoliczności powrotnych prymicyów pewnego kapłana miane w Brodach R. P. 1798 Dnia 30. Listopada», 8⁰, Львів, друкарня Піллера, 1800).

Ігнатій Филипович зібрав власну бібліотеку, про що свідчить запис на одній із збережених книг «Бібліотека ієромонаха Ігнатія Филиповича» [50], яка походить із Центральної василіанської книгозбірні у Львові. Екслібриси Ігнатія Филиповича на власних книгах, що тепер зберігаються у відділі рідкісної книги ЛННБ України ім. В. Стефаніка*, засвідчують, що частина книг з його бібліотеки була у Підгорецькому монастирі, зокрема праця А. Залуського (Zaluski A. «Mowy seymowe», 8⁰, Каліш, 1734) зі штампом: «Бібліотека ОО. Василіан в Підгірцях Ч. 163», інші — розпорошені по багатьох монастирях Львівської єпархії. Так, стародрук («M. Tullij Ciceronis orationum Pars I», 8⁰, Падуя, 1714) належав свого часу Добромільському, Крехівському монастирям і Львівській бібліотеці св. Василя Великого.

У 80-х рр. XVIII ст. Ігнатій Филипович був професором школи при Святоюрському монастирі у Львові, де з 1763 р. церковне право викладав професор Самуїл Єдлінський, котрий вирізнявся освіченістю, у т. ч. богословською освітою, а також постійністю характеру, сміливістю і відвертістю у вираженні своїх поглядів

* Висловлюю подяку І. Качур за надану інформацію про книги з Підгорецького монастиря, які зберігаються у відділі рідкісної книги ЛННБ України ім. В. Стефаніка.

щодо діяльності чину. Був відомий як автор численних проповідей на різних торжествах [2, *чис. 116, с. 2*]. Він бував у Підгорецькому монастирі [40, *арк. 106*], куди заповів свої книги. Їх список подає інвентар 1813 р. [12]. Реєстр книг отця С. Єдлінського налічує майже 92 томи різного формату. Більшість книгозбору становлять латиномовні праці, серед яких такі видання: Beer Christophorus. «Concionator extemporaneus...», 4°, Аугуста, 1759; «Decreta Concilii Tridentini», 16°, Колонія, 1576; Hauser Berthold. «Elementa philosophiae», 8°, Аугуста, 1756; Lapide Cornelio. «Commentaria in Pentateuchum Mosis, Ultima editio aucta et recognita», 2°, Антверпен, 1714, 10 тт.; Matthacucci Augustino. «Officialis Curiae Ecclesiasticae», 4°, Венеція, 1760; Segneri Paulus. «Homo Christianus in sua lege institutus...», 4°, Аугуста, 1749, 3 тт.; Weber Adami. «Ars regendi se et alios et ars conversandi», Салісбург, 1686 та ін. У списку задокументовано також по декілька книг польською, німецькою та церковнослов'янською мовами («Powiest o sw. Efreemie», Слово Йоана Златоустого «о священодійствії» та ін.). Записи на збережених книгах С. Єдлінського засвідчують про дарування окремих видань. Зокрема, виданий в Парижі 1745 р. стародрук (Collet Pierre. «Tractatus theologicus de impedimentis matrimonii Quoad eorum dispensationem») презентував для кабінету отця санкціонала Львівської архієпархії Маціє Міхаель Бурзький, професій Супрального монастиря, про що задокументував латинською мовою на передньому форзаці книги.

Інвентарний список монастирської бібліотеки у Підгірцях 1813 р., поправлений і доповнений у 1816 р. [12], поданий у розділах, сформованих за мовною ознакою та вписаних за форматами, налічує 292 томи латинських і польських видань та 60 кириличних. Крім того, в інвентарі зазначено ще наявність латинських Бreviаріїв (10 кн.), різноманітних волоських книг (37 або 38), багато монастирських реєстрів, а також газет і варшавської кореспонденції, а в 1847 р. додано перелік книг, успадкованих Підгорецьким монастирем після померлих монахів. Інвентарний опис майна монастиря василіан у Підгірцях 1830–1831 рр. [19] подає інформацію про наявність у ньому в цей період церковних і бібліотечних книг. Сюди ж включено й 19 книг парафіяльної церкви в с. Голубиця.

Про стан книгозбірні Підгорецького монастиря у другій половині XIX ст. (після 1858 р.) можна судити із збереженого списку

книг бібліотеки, укладеного польською мовою. У список під назвою «Biblioteka Podhorecka» [37], виконаний на 4 аркушах, входить перелік іншомовних (латинських, польських, німецьких, французьких) стародрукованих і рукописних книг — всього 374 позиції (у т. ч. помилково два рази вписано № 120), список продовжують кириличні стародруки — 102 назви, в кінці подано перелік кириличних рукописних книг — 16 пам'яток.

Найдавніші стародруковані книги, які належали Підгорецькому монастирю у XIX ст., — 11 іншомовних стародруків XVI ст. Це богословський біблійно-екзегетичний твір визначного гуманіста епохи Відродження, письменника і вченого Еразма Роттердамського «Парафрази» (Roterodami Erasmus. «Paraphrasis...», Базель, 1524). У монастирській бібліотеці зберігалося третє видання першої друкованої польською мовою католицької Біблії, яку надрукував у 1577 р. краківський друкар Микола Шарфенбергер, відомої як Біблія Леополіти завдяки її редакторові, краківському проповіднику отцю Яну Леополіту. Каталоги бібліотеки засвідчують наявність у ній підручника з грецької граматики німецького гуманіста Пилипа Меланхтона (Philipp Melanchton. «Grammatica Graeca...», Ляйпціг, 1557). Тут були також твори грецького письменника, філософа Плутарха «Моралія» (Plutarchus. «Ethicorum sive Moralium», Франкфурт, 1592) та римського письменника, вченого-енциклопедиста Плінія Старшого «Природнича історія» (Gaii Plinii. «Naturalis Historiae», Базель, 1549). Бібліотеці належали три книги проповідей польського письменника, вченого-богослова XVI ст., єзуїта Якуба Вуєка (Wujek Jacob. «Postilla miejsza», Познань, 1580; «Postilla Chatolica wieksza», Краків, 1584; «Postilla Chatolica Mnieysza», Краків, 1590). З теології бібліотека мала видання «Canones et decreta sacrosancti oecumenici et generalis Concilii Tridentini та Orthodoxographia theologiae sancrosanctae ac syncerioris fidei doctores numero LXXVI...», Базель, 1555. У ній був також невеликий твір «Libellum precatationum piarum» (Антверпен, 1567) та твори Вергілія — видання Йогана Фрізіуса з Цюріха («Virgilii Maronis opera a Frisio Tigurino»).

З XVII ст. список подає 71 назву іншомовних книг. Це здебільшого богословська література, серед якої сім книг католицького богослова, філолога, історика Лева Аллація (Allacci Leone), праці Ієремії Дрекселя (Drexel Jeremias Daniel. «Prophetarum Princeps

descriptus...», 1640; «Opera spiritualia», 1654), Вінченца Каррафи (Carrafa Vincentius S. J. «Fasciculus Myrrhae sive...», 1646), Грасера Гунарда (Graser Gunard. «Isagoges historicae...», 1623, Торунь, 2 тт.), а також філософська (твори Марка Тулія Цицерона — Cicero M. T. «De officiis, Cato Maior, Laelius et Paradoxa», Колонія, 1620), художня (поема «Фарсалия» римського письменника Марка Аннета Лукана — M. A. Lucani «Pharsalia, sive de bello civili Caesaris et Pompeji libri...», Амстердам, 1681), історична, медична, юридична література. Кириличні книги у другій половині XIX ст. представлені здебільшого пам'ятками XVII ст., придбаними у XVII–XVIII ст.

За даними списку другої половини XIX ст. бібліотеки василіанського монастиря в Підгірцях більшість книг були іншомовні стародруки XVIII ст. як українських видавництв (Львів, Почаїв, Чернігів), польських (Варшава, Замость, Каліш, Краків, Люблін, Перемишль, Сандомир, Ченстохова), так і інших міст європейських держав (Антверпен, Венеція, Вільно, Париж, Неаполь, Супрасль, Франкфурт, Колонія, Рим та ін.). Це праці вітчизняних та зарубіжних авторів у галузях: теології — П. Г. Антоїне (Antoine Paulus Gabriel), Г. Богущького (Bogucki Henricus), Г. Бусенбаума (Busenbaum Herman), П. Коллета (Collet Pierre), Ф. Генетто (Genetto Francisco), Д. Конціна (Concina Danielus), А. М. Лігуоріо (Liguorio A. M.) та ін.; церковного і світського права — Е. Аморта (Amort Eusebio), Слонського М. (Słoński Michał), Залуського А. Х. (Załuski A. Ch.) та ін.; історії — римського історика Корнелія Непота («Corneliis Nepot», Венеція, 1756), Г. Коллатая («Kollątaja uwagi o successii tronu w Polsce», Warszawa, 1790), І. Кульчицького (Kulczycki Ignatius. «Specimen Ecclesiae Ruthenicae...», Почаїв, 1759), С. Тімона (Timon Samuele. «Imago Antiquae Hungariae...», Cassaviae, 1734), твір у віршованій формі про шведську революцію («Rewolucja Szwedzka i Duńska», 1756) та ін.; художня — твори італійської та французької драматургії (Gioachino Annutini Farnabio. «Virginia», Рим, 1732; «Il signor Dottore. Damma...», 1760; Pierre Cornelle. «Nicomede», Рим, 1701 та ін.); лінгвістична (Gottsched J. K. Grammatyka niemiecka, Warszawa, 1782); курси риторики і поетик (Grodzicki Faustinus. «Theatrum eloquentiae...», Львів, 1745; Ważyński Skarbek Porfiry. «Orationes seu exercitationes oratoriae», Вільно, 1772); підручники з математики (Sławiński Augustino. Institutiones arithmeticae. 80, Zamoscii, 1782) та ін. Низку власних видань пожертвували до монастиря

польські магнати, власники замку в Підгірцях — Северин і Вацлав Жевуські. З кириличних книг XVIII ст. в монастирі наявна богослужбова література, а також видання Даннемаір Матвій. «Настановлення історії церковных...», ч. 1, 2, Львів, друкарня Ставропигійського інституту, 1790; «Соборное діяніе киевское на арменина еретика Мартина», Чернігів, 1720; Торжевський Йосиф Т. «Образ примиренія грішнаго человека з Богом...», Почаїв, 1756; Антоїне Павел Гавриіл. Краткое на краткія вопросы и отвѣты способом катихізма, богословія нравоучительнаго...», Почаїв, 1776; «Богословіе нравоучительное з богословія Антоїне, Тоуриели и Реіфенстуель... преведеное...», Почаїв, 1793.

У списку другої половини XIX ст. зазначено наявність латинських і польських рукописних книг (23), переписаних у XVIII — першій половині XIX ст. Це здебільшого перекладні словники, латинські граматики, афоризми, польські повчання, проповіді, житія святих, чернечі устава, риторики і поетики. Із друків XIX ст. знаходимо найбільше збірників проповідей польською мовою — казання А. Добровольського (A. Dobrowolski), Й. Ковалевського (J. Kowalewski), І. Филиповича (I. Filipowicz) та ін., а також граматики української (Lewicki Józef. Grammatik der rutenischen oder kleinrussischen Sprache, Перемишль, 1835) та німецької мови (Вільно, 1811). Останнє придбання, що ввійшло у список книг бібліотеки Підгорецького монастиря, — книга польського письменника Лева Євгенія Венгліньського (Lew Eug Węgliński. «Nowyi poezyi małoruskii», Перемишль, 1858).

Слід відзначити, що найцінніші книги з бібліотеки Підгорецького монастиря — два списки Синопису, Інвентар та Устав монастиря, збірник творів Івана Вишенського, твір Петра Могили «Книга Душі, нарицаєма Злото» та ін. — експонувалися у 1888–1889 рр. на археологічно-бібліографічній виставці у Ставропигійському інституті у Львові [28; 30], організованій з нагоди 900-річчя хрещення Київської Русі. Представлені на цій виставці писемні пам'ятки з Підгорецького монастиря викликали особливе зацікавлення в Івана Франка. На їх основі він написав декілька праць [23; 25; 36; 39].

Інформацію про наявність книг у Підгорецькому монастирі в XIX — першій половині XX ст. доповнюють дослідники, які

безпосередньо послуговувалися ними для написання своїх праць, — Варлаам Компанєвич [47], Садок Баронч [44], Антоній Петрушевич [29-31] та ін. У ХХ–ХХІ ст. їх продовжують досліджувати Василь Щурат [42], Йосафат Скрутень [35], Іван Крип'якевич [22], Володимир Перетц [21], Тетяна Гуцаленко [5], Людмила Шаріпова [26], Володимир Гіщинський [3; 4] та ін. Зокрема, Садок Баронч у статті про Підгорецький монастир зазначає, що у ньому є невеликий книгозбір, більшість якого — книги П. Ломиковського. Серед них він виділяє Службеник, оправлений у білий пергамент, із записом польського короля Яна III Собеського, котрий народився в Олеському замку. С. Баронч звернув увагу і на поетичний твір про шведську революцію, фрагмент якого опублікований в «Przyjacielu Ludu» (Лішня, 1849), «Манявський збірник» та два списки Синопису Підгорецького монастиря. Едвард Хвалевік, подаючи опис польських зібрань, інформує, що в Підгорецькому монастирі є цінний книгозбір київських, львівських, московських, острозьких, унівських і чернігівських друків [45]. Про наявність цінних рукописів у монастирі зазначає о. Михайло Ваврик [1, с. 183-184]. Марія Підлипчак-Маєровіч, характеризуючи склад бібліотек василіанських монастирів, подає й книги з Підгорецької обителі [48, с. 243].

Після рішення Крестинопільського собору 1909 р. найцінніші рукописні та стародруковані книги Підгорецького монастиря, як і інших василіанських обителей Львівської єпархії, було передано на зберігання до Центрального василіанського архіву і бібліотеки у Львові. Це здебільшого кириличні рукописні пам'ятки та стародруки. Після ліквідації в 1946 р. василіанського чину вони потрапили до філії Бібліотеки Академії наук у Львові (нині — Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника).

Книгозбірня Підгорецького монастиря після його закриття ще деякий час містилася у монастирській церкві. Згодом її із значними втратами було перевезено до Центрального державного історичного архіву України у Львові, де нині вона зберігається у його бібліотеці. Це переважно іншомовна література, яку було введено у загальний книжковий фонд бібліотеки архіву.

Таким чином, Підгорецький монастир наприкінці ХVІ — в першій половині ХХ ст. мав невелику за обсягом, але цінну книгозбірню. Особлива заслуга в її формуванні належить ігумену

Парфенію Ломиковському. Бібліотеку поповнювали також відомі свого часу культурні діячі — доктор теології і філософії ігумен Ігнатій Филипович, професор церковного права Самуїл Єдлінський та ін. Монастирю дарували книги ченці, світські особи, а також установи, частину книг було придбано за його кошти. У 70–80-ті рр. XVIII ст. при обителі діяла філософсько-богословська школа, для якої комплектували необхідну для навчання літературу. Книжковий фонд бібліотеки монастиря становили рукописні книги та стародруки вітчизняних і зарубіжних видавництв — богослужбова, богословська, філософська, агіографічна, історична, юридична, медична, економічна, лінгвістична, художня, у т. ч. багата на твори полемічного письменства, література українською, церковнослов'янською, латинською, польською, італійською, німецькою та французькою мовами.

1. *Ваврик М.* По василіянських монастирях / *о. Михайло Ваврик ЧСВВ.* — Торонто, 1958. — 285 с.
2. *Войниловець И. Р.* Церков и монастир св. Юрія у Львові та відпусти и ярмарки святоюрські / *Иванъ Р. Войниловець* // Діло. — 1900. — Чис. 89-127.
3. *Гіцинський В.* Опис «Синопису» Підгорецького (Пліснеського) монастиря / *Володимир Гіцинський* // Київська церква. — 2001. — № 4. — С. 129-141.
4. *Гіцинський В.* Підгорецькі ченці-василіяни душу «...усопшаго Тарасія Шевченка...» поминають / *Володимир Гіцинський* // Слово і Час. — 2007. — № 3. — С. 79-81.
5. *Гуцаленко Т. М.* Хроніки василіянських монастирів як джерело вивчення історії Західної України / *Т. М. Гуцаленко* // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Львів, 1992. — Вип. 1. — С. 4-16.
6. *Домецкій Г.* Молитвы набожные всімъ станом потребные / *Гавриилъ Домецкій* // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 3, од. зб. 57. — 35 арк.
7. Євангеліє тетр. 1589 р. // Національний музей у Львові імені А. Шептицького. — Рк 681. — 276 арк.
8. *Запаско Я.* Пам'ятки книжкового мистецтва: каталог стародруків, виданих на Україні / *Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич.* — Львів, 1981. — Кн. 1. — 134 с., іл.; 1984. — Кн. 2, ч. 1. — 131 с., іл.; Кн. 2, ч. 2. — 127 с., іл.
9. *Иван Вишенский.* Сочинения / [подгот. текста, статья и коммент. *И. П. Еремينا*]. — Москва ; Ленинград, 1955. — 372 с., іл.

10. Інвентар Підгорецького монастиря 1767–1772 рр. // ЦДІА України у Львові. — Ф. 684, оп. 1, спр. 2627. — 50 арк.
11. Інвентар Підгорецького монастиря 1780–1782 рр. // ЦДІА України у Львові. — Ф. 684, оп. 1, спр. 2628. — 43 арк.
12. Інвентар Підгорецького монастиря 1813 р., поправлений і доповнений в 1816 р. // НБ ЛНУ ім. І. Франка. Відділ рукописних, стародрукованих та рідкісних книг імені Ф. П. Максименка. — Рук. 1807 IV. — 13 арк.
13. Інвентар Підгорецького монастиря 1815–1816 рр. // ЦДІА України у Львові. — Ф. 684, оп. 1, спр. 2630. — 3 арк.
14. Інвентарний список книг Підгорецького монастиря 1699 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 3, од. зб. 76. — Арк. 67-70; од. зб. 427. — Арк. 32-33 зв.
15. Інвентарний список книг Підгорецького монастиря 1705 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 3, од. зб. 427. — Арк. 34-37зв.; од. зб. 76. — Арк. 75зв.-76 зв.
16. Інвентарний список книг Підгорецького монастиря 1714 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 3, од. зб. 76. — Арк. 32 зв.-36.
17. Інвентарний список книг Підгорецького монастиря 1730 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 3, од. зб. 76. — Арк. 50-54.
18. Інвентарний список книг Підгорецького монастиря 1731 р. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 3, од. зб. 43. — Арк. 12-19 зв.
19. Інвентарні описи майна монастиря василіан в Підгірцях і парафіяльної церкви в с. Голубиця. 1830–1831 рр. // ЦДІА України у Львові. — Ф. 146, оп. 20а, спр. 133. — 71 арк.
20. Каталог кириличних стародруків Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника Національної Академії наук України. — Вип. III : Видання друкарень Львова: Михайла Сльозки, Арсенія Желиборського, Йосифа Шумлянського, монастиря св. Юра / уклад.: *Колосовська О. М., Гацькова С. В.* — Львів, 2000. — 168 с.
21. «Книга душі, нарыщаема Злото»: Неизданное сочинение П. Могилы // *Перетц В. Н.* Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков / *В. Н. Перетц.* — Москва ; Ленинград, 1962. — С. 117-136.
22. *Крип'якевич І. П.* Літописи XV–XVIII ст. в Галичині / *І. П. Крип'якевич* // Історичні джерела та їх використання. — Київ, 1964. — Вип. 1. — С. 63-80.

23. Літопись Подгорецького монастиря // Киевская старина. — 1890. — Т. XXX. — С. 121-128 (Приложеніє).
24. *Лукань Р.* Виписки, історичні довідки та бібліографічні публікації про діяльність василіанських шкіл на Україні і Білорусії XVIII–XX ст. 1930–1932 рр. / *Роман Лукань* // ЦДІА України у Львові. — Ф. 364, оп. 1, од. зб. 38. — 72 арк.
25. *Миронь.* Іоан Вишенскій (новые данныя для оцінки его литературной діяльности) / *Миронь* // Киевская старина. — 1889. — Т. XXV. — С. 141-151.
26. *Могила П.* Книга Душі, йменована Злото / *Петро Могила* ; концепція і проект видання *Іванова В. А.* ; пер. з книжної давньоукраїнської *Буряка Ю. Г.* ; наук. ред. і коментарі, післямова *Шарінової Л. В.* — Київ, 2007. — 440 с.
27. *Могила П.* Книга Душі, нарицаєма Злото / *Петро Могила* // ЛННБ України ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів. — Ф. 3, од. зб. 3. — Арк. 2-68зв.
28. Отчетъ изъ археологическо-библіографической выставки въ Ставропігійскомъ институте, открытой 28 сент. (10 окт.) 1888 г., закрытой 16 (28) февр. 1889 г. и опись фотографически снятыхъ предметовъ изъ той же выставки / д-ръ *Исидоръ Шараневичъ*. — Львовъ, 1889. — 99 с.
29. *Петрушевичъ А. С.* Жизнь преподобнаго отца Іова, основателя ставропігійальной Скитской обители чину св. Василя, списана современникомъ іеромонахомъ *Игнатіємъ* изъ Любарова / *А. С. Петрушевичъ* // Зоря Галицка яко Альбум на год 1860. — Львов, 1880. — С. 225-251.
30. *Петрушевичъ А. С.* Каталогъ церковно-словенскихъ рукописей и старопечатныхъ книгъ кирилловскаго письма, находящихся на археологическо-библіографической выставці въ Ставропігійскомъ заведеніи / *А. С. Петрушевичъ*. — Львовъ : Ставропігійский ин-т, 1888. — 45 с.
31. *Петрушевичъ А. С.* Сводная Галицко-русская літопись съ 1600 по 1700 годъ / *А. С. Петрушевичъ*. — Львовъ, 1874 — 700 с.; *Його ж:* Сводная Галицко-русская літопись съ 1700 до конца августа 1772 года / *А. С. Петрушевичъ*. — Львовъ, 1887. — 330 с.
32. Пом'яник Підгорецького монастиря // ЛННБ України ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів. — Ф. 3, од. зб. 105. — 94 арк.
33. Синопис Підгорецького монастиря 1699–1724 рр. // ЛННБ України ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів. — Ф. 3, од. зб. 76. — 76 арк.
34. Синопис Підгорецького монастиря 1699–1857 рр. // ЛННБ України ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів. — Ф. 3, од. зб. 427. — 60 арк.
35. *Скрутень Й.* «Синописи» Пліснесько-Підгорецького монастиря / *о. Йосафат Скрутень* // Записки ЧСВВ. — Жовква, 1924. — Т. I, вип. 1. — С. 92-103; 1925. — Т. I, вип. 2-3. — С. 306-313; 1927. — Т. I, вип. 4. — С. 580-591; 1928. — Т. III, вип. 1-2. — С. 156-164.

36. Сочиненія Іоанна Вишенского // Киевская старина. — 1889. — Т. XXV. — С. 22-63 (Приложеніє).
37. Список книг та манускриптів бібліотеки василіанського монастиря у Підгірцях другої полов. XIX ст. // ЦДІА України у Львові. — Ф. 684, оп. 1, спр. 2633. — 4 арк.
38. Требник чернечий 80-х рр. XVII ст. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 3, од. зб. 53. — 85 арк.
39. [Франко І. Археологічно-бібліографічна виставка] // Зібрання творів : у 50 т. — Київ, 1980. — Т. 27. — С. 265-267.
40. Хроніка Підгорецького монастиря 1763–1803 рр. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 3, од. зб. 308. — 142 арк.
41. Хроніка Підгорецького монастиря 1856–1900 рр. // ЦДІА України у Львові. — Ф. 684, оп. 1, од. зб. 2631. — 50 арк.
42. Щурат В. До біографії і писань Івана з Вишні / Др. Василь Щурат // Записки НТШ. — 1909. — Т. LXXXVII. — С. 54-63.
43. Barącz S. Katalog bazylianow stynących nauką i cnotą w Polsce / ks. Sadok Barącz // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 3, од. зб. 378. — 164 арк.
44. Barącz S. Monaster oo. Bazylijanów w Podhorcach / ks. Sadok Barącz // Przegląd biblijograficzno-archeologiczny. — Warszawa, 1881. — Т. I. — S. 188-197, 230-237.
45. Chwalewik E. Zbiory polskie. Archiwa, biblioteki, gabinety, galerje, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie / Edward Chwalewik. — Warszawa ; Kraków, 1927. — Т. 2. — S. 67-68.
46. Estreicher K. Bibliografia polska / Karol Estreicher. — Kraków, 1870–1880.
47. Kompaniewicz B. Wiadomość o Podhorcach / B. Kompaniewicz // Lwowianin. — Lwów, 1838. — Т. III. — S. 27-29.
48. Pidłypczak-Majerowicz M. Bazylianie w Koronie i na Litwie. Szkoły i książki w działalności zakonu / Maria Pidłypczak-Majerowicz. — Warszawa ; Wrocław : Państwowe wyd-wo naukowe, 1986. — 274 s.
49. Rękopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce: katalog / oprac.: Aleksander Naumow, Andrzej Kaszlej. — Kraków, 2004. — 572 s.
50. Sanctissimi domini nostri Benedicti papae XIV epistola prima... de nova euologia graeci editione. Romae, 1756 // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рідкісної книги. — СТ. II 105317. — 136, 100, 13 с.